Prof. zw. dr hab. Danuta Kopycińska
Wydział Ekonomii, Finansów i Zarządzania
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Łukasza Ziębakowskiego pt. „Oddziaływanie kosztów pracy na funkcjonowanie rynku pracy województw lubuskiego i wielkopolskiego" napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Przemysława Deszczyńskiego.

I. Wybór tematyki badawczej, cele i hipotezy badawcze.

Koszty pracy stanowiąc istotny czynnik w rachunku ekonomicznym przedsiębiorstw, wpływają zarówno na konkurencyjność tych przedsiębiorstw jak i na sytuację na rynku pracy. Tematyka badawcza związana z kosztami pracy jest więc niewątpliwie ważna tak z punktu widzenia teorii jak i praktyki gospodarczej. Trzeba tu dodać, że problematyka kosztów pracy zawiera także aspekty kontrowersyjne związane przede wszystkim z wysokością klina podatkowego i jego oddziaływaniem na decyzje uczestników rynku pracy. Podjęcie przez Autora tej ważnej a jednocześnie kontrowersyjnej tematyki badawczej oceniam pozytywnie.

We wstępie rozprawy Autor pisze, że „Problem badawczy pracy zawiera się w dwóch pytaniach:

- w jaki sposób koszty pracy wpływają na decyzje pracodawców dotyczące zatrudnienia (ujęcie popytowe)?
- w jaki sposób klin podatkowy oddziałuje na gotowość pracowników do podjęcia pracy oraz produktywność zatrudnionych (ujęcie podażowe)?" (s.12).

Natomiast celem głównym rozprawy jest określenie wpływu kosztów pracy i ich składowych na decyzje pracodawców i pracowników dotyczące zatrudnienia (s.13).

Głównemu celowi rozprawy przyporządkowano następujące cele szczegółowe:

-ocena poziomu i struktury kosztów pracy oraz klina podatkowego w Polsce na tle państw UE oraz ich partycypacji pomiędzy pracodawcą i pracownikiem,

-określenie poziomu kosztów pracy w Polsce i ich determinant w sektorach gospodarki i poszczególnych branżach,

-zaproponowanie metod możliwych do wykorzystania przez pracodawców w celu obniżenia kosztów pracy w ramach dostępnych i legalnych rozwiązań organizacyjnych,

-wskazanie rozwiązań w prawie podatkowym i prawie ubezpieczeń społecznych jakie należałoby przyjąć aby zoptymalizować koszty pracy a następnie zidentyfikowanie ich hipotecznych i ekonomicznych następstw (s.12).

Podstawowe hipotezy badawcze sformułowano następująco:

-wysokie koszty pracy, w tym zwłaszcza klin podatkowy, stanowią jedną z najistotniejszych barier w rozwoju przedsiębiorstw, prowadząc do marnotrawstwa pracy i dezaktywacji pracowników, co negatywnie wpływa na poziom zatrudnienia,

-podażowa i popytowa strona rynku jest zainteresowana reformą systemu podatkowo-składkowego polegającą na obniżeniu kosztów pracy,

-niższy udział kosztów pozapłacowych w strukturze klina podatkowego skłoni pracodawców do zwiększenia zatrudnienia a tym samym wpłynie na zwiększenie podaży pracy (s.12-13).

Autor pisze także, że „... przedmiotem badań w rozprawie jest wpływ wysokości kosztów pracy i związanego z nim klina podatkowego na postawy pracodawców i pracobiorców na rynku pracy oraz potencjalne skutki społeczno-fiskalne jakie wywołałyby proponowane reformy systemu opodatkowania pracy" (s.14). Natomiast, jako podmiotowy zakres rozprawy wskazuje rynek pracy województwa lubuskiego i wielkopolskiego a jako zakres czasowy lata 2004-2016. Zarówno sformułowany cel główny rozprawy a zwłaszcza przyporządkowane mu cele szczegółowe jak i przedstawiony przedmiot badań wskazują, że treść rozprawy w bardzo znacznej -a nawet przeważającej - mierze poświęcona będzie zagadnieniom w skali makro a nie wybranym rynkom. Stwierdzenie to znajduje swoje uzasadnienie także w prezentowanym układzie pracy, w którym na 5 rozdziałów tylko rozdział 4 i p.3.4 rozdziału 3 poświęcony jest województwu lubuskiemu i wielkopolskiemu. W mojej ocenie przyjęty tytuł rozprawy nie jest więc adekwatny do tak ujętych celów i spisu treści. Pewne wątpliwości nasuwają również sformułowane hipotezy badawcze. Przyjmując, że hipoteza stanowi propozycję twierdzenia naukowego podlegającego weryfikacji uważam, że ujęte w rozprawie badania empiryczne nie zapewniały obiektywnej weryfikowalności tak uogólniających hipotez. Autor również sformułował hipotezę 3 w formie przypuszczającej a

nie oznajmującej oraz utożsamił hipotezę z tezą („... w rozdziale tym została zweryfikowana teza..." s.16).

I. Ocena merytoryczna rozprawy.

Recenzowana rozprawa jest bardzo obszerna, liczy 453 strony, w tym: 418 stron tekstu podstawowego oraz bibliografię, spis skrótów, tabel, wykresów, równań i załączników. Praca ma charakter teoretyczno - empiryczny i składa się z 5 rozdziałów, z których pierwszy poświęcony jest rozważaniom teoretycznym a cztery następne to rozdziały empiryczne oparte na źródłach wtórnych i pierwotnych.

W rozdziale pierwszym pt. „Teoretyczne podstawy funkcjonowania rynku pracy" ujęto: pojęcie, rodzaje i elementy rynku pracy, klasyczne i neoklasyczne teorie, keynesowską koncepcję rynku pracy, ordoliberalizm, wybrane współczesne teorie zatrudnienia i rynku pracy oraz zagadnienia związane z zatrudnieniem i bezrobociem. Rozdział ten jako wprowadzający oceniam pozytywnie. Szkoda tylko, że Doktorant przywołując w treści niektórych autorów, powołuje się na źródła wtórne a nie na ich prace (s. 36, 38, 39, 41, 45, 67 itp.). Nie wydaje się również uzasadnionym, aby w rozdziale opartym na literaturze przedmiotu powoływać się na kodeks pracy, Państwową Inspekcję Pracy, GUS czy też ustawę o promocji zatrudnienia w Polsce (s. 63, 64, 74, 75).Polsce poświęcone są przecież następne rozdziały.

Rozdział drugi nt. „Koszty pracy w Polsce na tle państw Unii Europejskiej" składa się z dwóch części. W części pierwszej (p. 2.1 i 2.2), po omówieniu kategorii kosztów pracy (pojęcie, klasyfikacja, składniki, funkcje itd.) przedstawiono analizę kształtowania się wysokości tych kosztów w Polsce oraz analizę porównawczą wysokości kosztów pracy w Polsce na tle Unii Europejskiej w latach 2004 - 2016. Analiza kosztów pracy w Polsce oparta została na badaniach przeprowadzonych w 2016 roku przez GUS (i przyjętych tam wskaźników) i obejmowała: poziom i strukturę przeciętnego miesięcznego kosztu pracy na 1 zatrudnionego, na 1 godzinę przepracowaną i na 1 godzinę opłaconą według rodzajów działalności, sektorów własności, wielkości jednostek gospodarczych i województw. W analizie porównawczej przedstawiono wysokość i zmiany godzinowych, płacowych i pozapłacowych kosztów pracy oraz ich strukturę w państwach Unii Europejskiej. Część druga rozdziału (p. 2.3 i 2.4) zawiera interesującą analizę kształtowania się klina podatkowego w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. Autor przedstawia tu własne obliczenia dotyczące

wysokości klina podatkowego dla modelowego pracownika w Polsce w 2016 roku (40,87%) a następnie na podstawie danych Eurostatu prezentuje obszerną, kilkustopniową analizę porównawczą kształtowania się poziomu i struktury klina podatkowego w krajach Unii Europejskiej w latach 2004-2016. Przeprowadzona analiza obejmowała:

- osoby samotne, bezdzietne, uzyskujące przeciętne miesięczne wynagrodzenie,
- osoby samotne, bezdzietne, uzyskujące zróżnicowane wynagrodzenie (67%, 100% i 167% przeciętnego wynagrodzenia),
- osoby posiadające dwoje dzieci, uzyskujące zróżnicowane wynagrodzenie (67%, 100%, 133% i 200% przeciętnego wynagrodzenia).

Dodatkowo, w tab. 2.21 zawarte zostały obliczenia Autora dotyczące klina podatkowego w Polsce w latach 2004 - 2016 dla osób samotnych, bezdzietnych, uzyskujących wynagrodzenie zróżnicowane wynoszące: 67%, 100%, 167%, 200%, 250% i 300% miesięcznego przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce. Ostatnia część omawianego rozdziału poświęcona jest analizie porównawczej czasu pracy w państwach Unii Europejskiej w 2016 roku. Na podstawie uzyskanych wyników analizy Autor w podsumowaniu stwierdza, że w Polska w badanym okresie należała do państw o relatywnie niskich kosztach pracy. Niski był także w Polsce poziom klina podatkowego (niższy od średniej unijnej o około 5%), ale jego struktura - ze względu na wysoki udział składek ubezpieczenia społecznego - kształtowała się niekorzystnie w porównaniu do innych krajów UE. Omawiany rozdział oceniam pozytywnie. Prezentowane tu wielowątkowe badania i analizy uwzględniające długi okres badawczy w istotny sposób poszerzają wiedzę z problematyki kosztów pracy ze szczególnym uwzględnieniem klina podatkowego. Warto tu również podkreślić, że uzyskane wyniki analizy porównawczej kształtowania się klina podatkowego w krajach unijnych mogą stanowić podstawę merytorycznej dyskusji dotyczącej oceny jego poziomu w gospodarce polskiej. Pewnym mankamentem rozdziału jest zbyt szczegółowy opis wyników prowadzonych analiz (tabel z danymi statystycznymi) i obowiązujących rozwiązań dotyczących analizowanych zagadnień. Zwiększa to bowiem jedynie objętość rozdziału a nie jego walory merytoryczne.

W rozdziale trzecim pt.: „Gospodarowanie zasobami pracy w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województw lubuskiego i wielkopolskiego" podstawową część rozdziału (ok.60%) poświecono omówieniu sytuacji na rynku pracy w Polsce w latach 2004 - 2016. W części pozostałej przedstawiono analizę porównawczą kształtowania się zatrudnienia i bezrobocia (według różnorodnych kryteriów) w województwie lubuskim i wielkopolskim oraz

kształtowania się przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia na tle Polski. Prezentowana analiza oparta została na prawidłowo dobranych danych statystycznych i jako taka nie budzi zastrzeżeń. Jednakże, Autor niepotrzebnie szczegółowo omawia kształtowanie się danych statystycznych zawartych w poszczególnych, licznych tabelach. Zarówno bowiem tytuły tych tabel jak i ujęte w nich dane są przedstawione tak przejrzyście, że całkowicie zbytecznym jest dodatkowy opis ich zawartości. Zbytecznym jest również umieszczanie w treści rozdziału dość licznych sformułowań ogólnych nie wnoszących istotnych wartości do prowadzonych analiz (s.154, 156, 162, 181 itp.). Przyjęty przez Autora sposób prezentowania zawartych tu rozważań nie tylko zwiększa objętość rozdziału ale i powoduje pewną „chaotyczność" w przedstawionych opisach (s.198 i 205) oraz utrudnia „przyswajanie" uzyskanych wyników analiz. Pozytywnie natomiast oceniam ujęte w tym - i w innych rozdziałach - podsumowanie świadczące o umiejętności dokonania przez Autora syntetycznej oceny i żałuję, że nie stosuje takiej formy do poszczególnych analiz.

Rozdział czwarty nt. „Koszty pracy a funkcjonowanie rynku pracy województw lubuskiego i wielkopolskiego" to rozdział obszerny (99 stron), zawierający zarówno wyniki analiz opartych na źródłach wtórnych jak i wyniki badań własnych Autora oraz wyniki badań opartych na źródłach pierwotnych.

W początkowej części rozdziału (p. 4.1) przedstawiona została analiza kształtowania się wysokości kosztów pracy i ich udziału w kosztach rodzajowych dla 8 przedsiębiorstw z województwa lubuskiego i wielkopolskiego w latach 2004-2016. Do badań zostało wybranych po 4 przedsiębiorstwa z każdego województwa reprezentujące firmy: duże, średnie, małe i mikro. Autor nie podaje tu sposobu doboru tych firm pisząc jedynie, że „wykorzystane sprawozdania finansowe zostały udostępnione dzięki uprzejmości przedsiębiorstw z różnych branż i o innym charakterze działalności" (s. 209). Po prezentacji uzyskanych wyników badań –Autor przedstawił własną symulację wysokości wynagrodzenia, obciążeń podatkowych oraz parapodatkowych dla różnych form zatrudnienia w 2016 roku (p. 4.2). Jako podstawę obliczeń przyjęty został profil modelowego pracownika (podobny jak w p. 2.3.1) a uzyskane wyniki pozwoliły również na ocenę najbardziej korzystnej formy zatrudnienia z punktu widzenia zarówno pracownika jak i pracodawcy (przy uwzględnieniu klina podatkowego). Autor, słusznie tu zauważa, że decydujące znaczenie dla wyboru rodzaju umowy miała wysokość ponoszonych kosztów pozapłacowych a nie charakter i sposób zatrudnienia (s. 223). Kolejne, 2 punkty rozdziału zawierają analizę przeciętnej wydajności

pracy i zatrudnienia w Polsce i w badanych województwach oraz analizę płacy minimalnej (p. 4.3 i 4.4). W celu weryfikacji wpływu kosztów pracy na poziom zatrudnienia, bezrobocia i produktywności pracy w województwie lubuskim i wielkopolskim, Autor przeprowadził własne badania w oparciu o konstrukcję modeli ekonometrycznych (p. 4.5). Wyniki oszacowań modelu regresji liniowej dla wpływu klina podatkowego na poziom zatrudnienia, bezrobocia i wydajności pracy dla obu województw wykazały, że poziom tego klina negatywnie wpływał na zatrudnienie i wydajność pracy. Negatywny wpływ na przyjęte zmienne zależne wykazywała także płaca minimalna a zwłaszcza jej relacja do przeciętnego wynagrodzenia brutto w badanych regionach. Omawiany rozdział rozprawy zawiera również wyniki badań ankietowych dotyczących kosztów pracy. Badaniami objęto dwie grupy respondentów z województwa lubuskiego i wielkopolskiego: pracodawców i pracowników (oraz bezrobotnych). Celem badania pracodawców było poznanie ich opinii „..na temat wpływu kosztów pracy na funkcjonowanie przedsiębiorstw, politykę zatrudnienia i płac a także poznanie stosowanych metod obniżenia kosztów pracy" (s. 254). Przeprowadzone badanie obejmowało 2 etapy: w etapie pierwszym, pilotażowym (październik 2018) przesłano ankiety do 21 przedsiębiorstw. W etapie drugim (grudzień 2018 - kwiecień 2019) kwestionariusz ankiet został przesłany do 350 przedsiębiorstw z województwa lubuskiego i 520 z województwa wielkopolskiego. Wypełnione ankiety zwróciło 78 respondentów z lubuskiego (22,29%) i 102 respondentów z Wielkopolski (19,6%). Autor nie podaje kto i w jaki sposób dokonał doboru respondentów, ani też nie wskazuje w jaki sposób ankiety zostały przekazywane do poszczególnych firm. Pisze jedynie, że „W celu uzyskania wyższego poziomu zwrotu kwestionariuszy, część z nich dostarczono do respondentów a następnie odebrano osobiście. Skorzystano także z uprzejmości biur rachunkowych świadczących usługi w zakresie prowadzenia ksiąg, które pośredniczyły w przekazywaniu i odbiorze ankiet od przedsiębiorstw" (s. 254). Czy należy rozumieć, że respondentami byli klienci biur rachunkowych obu województw i że w biurach tych również dostarczano i odbierano osobiście ankiety respondentów? Ankieta dla pracodawców obejmowała - oprócz metryczki - 14 pytań dotyczących: barier (i bodźców) rozwoju, utrzymania i tworzenia miejsc pracy, wpływu kosztów pracy (w tym płacy minimalnej) na funkcjonowanie przedsiębiorstw, czynników wpływających na kształtowanie się wynagrodzeń w firmie oraz stosowanych w przedsiębiorstwie metod obniżania kosztów pracy i przewidywanych skutkach tego obniżenia. W tab. 4.31 ujęte są również odpowiedzi na pytanie dotyczące opinii

pracodawców o wysokości kosztów pracy w Polsce na tle państw Unii Europejskiej, ale w ankiecie (zapewne przez pomyłkę) pytanie takie nie jest umieszczone. W podsumowaniu uzyskanych wyników badań Autor stwierdza, że pracodawcy w obu województwach jednoznacznie wskazali, że główną barierę w prowadzeniu działalności gospodarczej i zatrudnianiu nowych pracowników stanowi wysoki udział kosztów płacowych w ogólnych kosztach pracy i ich niekorzystna struktura (s. 306). Drugą grupę respondentów stanowili pracownicy (i bezrobotni) z województwa lubuskiego i wielkopolskiego. W tym przypadku, jak pisze Autor „...celem badania jest poddanie weryfikacji hipotezy, że opodatkowanie pracy wpływa na decyzje pracowników o podjęciu zatrudnienia i przyczynia się do rozwoju szarej strefy a także zidentyfikowanie postawy strony podażowej rynku pracy w kwestii oszczędzania na emeryturę". W badaniu zasadniczym (październik, listopad 2018) ankiety zostały przesłane do 1834 osób z województwa lubuskiego i 2492 osób z województwa wielkopolskiego. Do dalszych badań wykorzystanych zostało 807 poprawnie wypełnionych ankiet (44%) z województwa lubuskiego i 1125 ankiet z województwa wielkopolskiego (45%). Na szczególne podkreślenie zasługuje tu bardzo wysoka zwrotność ankiet wynosząca odpowiednio w poszczególnych województwach: 47,11% i 52,69% (s.270), co jest zjawiskiem niezmiernie rzadkim a nawet sporadycznym w tego typu badaniach. Szkoda więc, że Autor nie podaje kto i w jaki sposób dostarczał ankiety respondentom i kto je odbierał. Czy ankiety przesyłane były elektronicznie, w formie papierowej, dostarczane osobiście przez ankieterów, itd.? Kto i w jaki sposób dokonał doboru respondentów w obu województwach? Autor pisze jedynie, że „Ankiety rozesłano do losowo wybranej reprezentatywnej grupy..." (s. 269). Jeżeli respondenci stanowili grupę reprezentatywną to jaki był operat losowy? Ankieta dotycząca opinii pracowników (i bezrobotnych) - oprócz metryczki - zawierała 13 pytań obejmujących: czynniki motywujące i demotywujące do pracy, kierunki zmian w systemie opodatkowania wynagrodzeń w Polsce, wysokość kosztów pracy w Polsce i w Unii Europejskiej, szarą strefę oraz świadczenia emerytalne. Autor, w podsumowaniu uzyskanych wyników badań ankietowych od tej grupy respondentów pisze, że wysokie opodatkowanie wynagrodzeń zniechęca a nawet demotywuje pracowników do podejmowania pracy (s. 306). Stwierdza również, że „...obie strony rynku wskazały, że niezbędna jest gruntowna reforma klina podatkowego" (s. 306). Omawiany rozdział zawierający interesujące wyniki różnorodnych badań empirycznych - mimo pewnych mankamentów-oceniam pozytywnie. Autor wykazał się tutaj zarówno dobrą znajomością podjętej problematyki badawczej jak i

umiejętnością stosowania zróżnicowanych metod badawczych. Mankamentem tego rozdziału - oprócz objętości i występujących tu powtórzeń-jest przede wszystkim brak wskazania metodyki doboru respondentów do badań empirycznych oraz przypisywanie pozapłacowym kosztom pracy roli podstawowego czynnika mogącego wyeliminować „wszelkie zło" w gospodarce polskiej. W zakończeniu rozdziału Autor pisze „W ocenie pracodawców i pracowników uproszczenie systemu opodatkowania czynnika pracy przy jednoczesnym obniżeniu narzutów na wynagrodzenia przyczyni się do zwiększenia zatrudnienia (bodziec aktywizujący), zachęci do bardziej wydajnej pracy (działanie funkcji motywacyjnej płac), zdyscyplinuje nieuczciwych podatników unikających płacenia podatków, zmniejszy opłacalność działania w szarej strefie oraz ograniczy migracje zarobkowe za granicę" (s. 306). Podobną opinię prezentuje także w swoich rozważaniach Autor niniejszej rozprawy.

W ostatnim, piątym rozdziale pt. „Metody obniżania kosztów pracy jako czynnik optymalizacji poziomu oraz struktury zatrudnienia" zostały szczegółowo omówione możliwości obniżenia kosztów zatrudnienia (w ramach obowiązujących rozwiązań w Polsce) poprzez uelastycznienie zatrudnienia i czasu pracy, refundację ze środków publicznych, stosowanie outsourcingu i offshoringu w działalności gospodarczej, wprowadzenie systemu wynagrodzeń opartego na efektach pracy, wprowadzenie jednolitego podatku, podatku pogłównego, podatku od funduszu płac, ujemnego podatku dochodowego, obniżenie stawki podatku dochodowego, podniesienie kwoty wolnej od opodatkowania, wprowadzenie emerytury obywatelskiej, obniżenie lub likwidację stawek na powszechne ubezpieczenie społeczne. Oprócz prezentowanych szczegółowo opisu poszczególnych metod, Autor, na podstawie rozwiązań proponowanych przez ugrupowania polityczne lub organizacje społeczne, przeprowadził symulację dotyczącą metod optymalizacji poziomu opodatkowania pracy oraz skutków społeczno-ekonomicznych tych rozwiązań. Jest to rozdział obszerny objętościowo, zawierający opis (i symulacje) licznych metod oraz licznych propozycji i tym samym nieco trudny do „przyswojenia". Zapewne, rozdział ten byłby bardziej „czytelny" gdyby Autor syntetycznie przedstawił własne propozycje i skrócił opisy poszczególnych metod. Jednakże, rozdział ten w pełni zasługuje na pozytywną ocenę. Autor wykazał się bardzo dobrą znajomością omawianych metod a jego propozycje, chociaż mające często charakter „życzeniowy" i kontrowersyjne, mogą stanowić podstawę merytorycznych dyskusji dotyczących kosztów pracy w Polsce.

W zakończeniu omawianej rozprawy Autor przedstawił uzyskane wyniki badań empirycznych oraz uzasadnił konieczność proponowanych rozwiązań systemu podatkowego i systemu ubezpieczeń społecznych. Trzeba tu podkreślić, że Autor zdaje sobie sprawę, że proponowane reformy ze względu na swoją skalę i przewidywane skutki społeczno-ekonomiczne są bardzo trudne do zrealizowania nie tylko w najbliższym czasie ale i w latach późniejszych. Świadczy to dobrze o znajomości Autora realiów politycznych i gospodarczych. Mam natomiast zastrzeżenia dotyczące ujętych w podsumowaniu hipotez. Odnosząc się do sformułowanych we wstępie hipotez badawczych Autor stwierdza bowiem, że „..należy przyjąć zasadność pierwszej hipotezy badawczej" i dalej „przeprowadzone badania kwestionariuszowe potwierdzają również hipotezę, że popytowa i podażowa strona rynku pracy...oczekuje...", oraz że „...potwierdzenie uzyskała przyjęta w niniejszej rozprawie hipoteza..., że niższy udział kosztów pozapłacowych.... skłoni pracodawców... oraz wpłynie zarówno na zwiększenie pracy, jak i wydajność produkcji" (s. 412). Hipotezy są weryfikowane (pozytywnie lub negatywnie) i występują w formie oznajmującej, powyższe stwierdzenia budzą więc wątpliwości.

Walory i mankamenty rozprawy - podsumowanie.

Do walorów recenzowanej rozprawy w moim przekonaniu należy zaliczyć:

- wybór ważnego a jednocześnie dyskusyjnego problemu badawczego dotyczącego kosztów pracy ze szczególnym uwzględnieniem klina podatkowego,
- przeprowadzenie licznych i wielowątkowych badań empirycznych opartych zarówno na źródłach wtórnych jaki i pierwotnych,
- zastosowanie w rozprawie różnorodnych metod badawczych,
- zaprezentowanie badań własnych i propozycji autorskich dotyczących metod optymalizacji poziomu opodatkowania pracy,
- istotne zwiększenie wiedzy ekonomicznej z problematyki kosztów pracy ze szczególnym uwzględnieniem klina podatkowego.

Do mankamentów omawianej rozprawy zaliczam natomiast:

- mało precyzyjne formułowanie celów i hipotez badawczych w odniesieniu do tematu rozprawy,
- utożsamianie hipotezy badawczej z tezą,

- nadmierną objętość rozprawy (o około 40%) wynikającą przede wszystkim ze szczegółowych opisów prezentowanych danych statystycznych i rozwiązań oraz licznych powtórzeń w poszczególnych rozdziałach,
- uogólniające stwierdzenia nie wynikające z zakresu badań,
- brak prawidłowej charakterystyki metodyki doboru respondentów.

Wymienione mankamenty nie przeważają oczywiście walorów pracy. Mogą one natomiast, jak sądzę, stanowić dla Autora pewien impuls w jego dalszych opracowaniach naukowych.

Konkluzja.

Biorąc pod uwagę trafny wybór tematu, szeroką podstawę teoretyczną, wielowątkowe badania empiryczne oraz autorskie propozycje rozwiązań stanowiące „wartość dodaną" - stwierdzam, że recenzowana praca spełnia wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz.U. 2017 poz. 1789 ze zm.) i stanowi podstawę do nadania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych (obecnie nauk społecznych) w dyscyplinie ekonomia (obecnie ekonomia i finanse).

W związku z powyższym składam wniosek o przyjęcie rozprawy doktorskiej mgr. Łukasza Ziębakowskiego i dopuszczenie jej do publicznej obrony. Na podstawie wymienionych walorów merytorycznych wnioskuję również o wyróżnienie recenzowanej rozprawy.

Danuta Kopycińska